

't Schreeneel

Uitgegeven door de Olmense Vereniging voor Heemkunde en Geschiedenis

ISSN 0773-9583

Jaarboek 29, jaarmarkt 2012

Vrachten Petrus Franciscus Olmen 7 juni 1790 + Olmen 25 november 1854		Vranken Cristina * Oostham 19 augustus 1791 + Olmen 13 januari 1872		Dillen Henricus * Olmen 22 augustus 1776 + Olmen 21 oktober 1821		Belmans Elisabeth * Balen 8 juli 1771 + Olmen 2 februari 1838		Valkenborghs Joannes Franc. * Oostham 13 februari 1807 + Oostham 14 december 1877		Verboven Maria Theresia Geel 30 oktober 1805 + Oostham 13 januari 1883		Boonen Petrus		Kerkhofs Maria Anna * Eksel 9 mei 1833	
X Olmen 22 juli 1813		X Balen 25 januari 1801		X Oostham 22 augustus 1831											
4		5		6		7									
Vrachten Ga-briël * Olmen 17 januari 1814 + Olmen 11 oktober 1888		Dillen Anna Catharina * Olmen 15 januari 1811 + Olmen 20 maart 1882		Valkenborghs Peer Jan * Oostham 20 januari 1831 + Oostham 10 maart 1905		Boonen Marie Agnes * Eksel circa 1830 + Oostham 5 juni 1869									
X Olmen 8 februari 1841				X Oostham 9 april 1853											
2				3											
Vrachten Remi * Olmen 14 maart 1849 + Olmen 21 september 1928				Valkenborghs Catharina * Oostham 11 oktober 1863 + Olmen 15 mei 1941											
X Olmen 8 mei 1882															
1		Vrachten Maria Coletta * Olmen 26 november 1892 + Olmen 31 maart 1971 x 11 december 1911													

Voorouders Colette Vrachten

Al wie de haan zijn kop af kapt zal onze koning zijn¹

F. Jennen

De overheid - van Unesco tot Vlaamse Gemeenschap - besteedt via de instellingen die ervan afhangen veel aandacht aan het erfgoed dat onze voorouders ons nalieten². Dit kan onroerend erfgoed zijn zoals onze kerk of onze pastorie, maar ook roerend erfgoed zoals beelden, schilderijen of erfgoed dat niet tastbaar is. Met een duur woord heet dit laatste immaterieel cultureel erfgoed. We kennen het beter als volkscultuur. We denken dan o.a. aan (oude) liederen, (oude) verhalen of gebruiken zoals die rond Nieuwjaar, Sint-Antonius, Vastenavond, Driekoningen, Meiavond of Sint-Jan voorkwamen.

De aandacht van de overheid spoort ons aan om dit erfgoed verder te bestuderen.

In ons jaarboek hebben we al enkele keren over dit erfgoed geschreven. Er waren in Olmen veel gebruiken die de moeite waard waren. Het hanenkappen kan ongetwijfeld op de meeste aandacht rekenen. Het hanenkappen is, net als onze pastorie, één van de zaken die Olmen herkenbaar maken en onderscheiden ten opzichte van andere dorpen.

Het verloop van de hanenkap is al dikwijls beschreven in dagbladen en scripties van studenten. Ook in ons jaarboek kan men de beschrijvingen vinden³.

Hanenkappen is in Olmen een onderdeel van het jaarlijkse Vastenavond. In dit feest kan men verschillende oude gebruiken herkennen. We vatten ze nog even samen:

- Verkleeden
- Langs de huizen trekken om een kleinigheid te vragen
- Luidruchtig en gemaskerd door het dorp trekken

¹ Uit het lied dat voor de hanenkap in Olmen gezongen wordt.

² <http://www.faronet.be/erfgoedveld/cultureel-erfgoed/immaterieel-erfgoed>

³ Carnaval in Olmen, 't Schreneel 21, blz. 58-73. Haan en hen als lijdend voorwerp van enkele Olmense volksspelen, 't Schreneel 13, blz. 41-46. Jef Van Meensel, de laatste Olmense volkszanger?, 't Schreneel 12, blz. 88-95.

- Hanenkappen
- Een koning en/of een koningin kiezen door een volksspel
- Het leger en de politie parodiëren
- Hennenjagen
- Rondtrekken met een ezel, rondtrekken met een reus
- Volksspelen

Samen vormden deze gebruiken het draaiboek voor wat het Olmense Vastenavond werd.

Sommige gebruiken verdwenen in de loop van de geschiedenis; andere kwamen in de plaats. In iedere periode paste men bestaande gebruiken aan nieuwe situaties aan.

Was Olmen het centrum van de hanenkapperswereld?

Nu er in onze streek nog weinig plaatsen zijn waar men hanekapt, kan men denken dat Olmen het centrum van het hanenkappen was. Maar dat is het nooit geweest.

Ook buiten de grenzen van de Kempen kwamen folkloristische gebruiken zoals die met onze Vastenavond voor. De ene streek beïnvloedde de andere. Ook Olmen nam gebruiken over uit andere streken. Zo slopen er de laatste decennia meer en meer gebruiken uit het Rijnlandse carnaval in de traditionele oude Olmense Vastenavondviering (de koningen dragen nu bijvoorbeeld prinsenkleding uit het Rijnland).

Hanenspelen en ganzenspelen in België en onze buurlanden

Deze bijdrage focust op de verspreiding in België en in onze buurlanden van het hanenkappen en de volksspelen die er op lijken.

Via traditionele publicaties en via het internet werd gezocht naar plaatsen waar deze spelen beoefend werden¹.

Een haan en een gans werden over heel Europa als lijdend voorwerp gebruikt voor volksspelen. In sommige streken is het nog echt een levende folklore om deze dieren voor volksvermaak te gebruiken.

Welke varianten kan men zoal tegenkomen?

¹ Van Autenboer, E., Gans en haan in het volksvermaak. 1976. Liber amicorum Jozef Lauwereys, p. 226-230.
de Vroede, E. Menschen spielen mit Tieren: Ganswurf, Gansritt, Hahenschlagen. In: Mensch und Tier. Hg. Siegfried Becker u. Andreas C. Bimmer (Hessische Blätter für Volks- und Kulturforschung, 27). Marburg 1991, S. 61 - 81).

- Werpen (met stok, scherp, beitel, sikkkel, snoeimes naar een haan of gans werpen om het dier te doden of zijn kop af te kappen)
- Trekken (van op een paard de kop van een gans of een haan af-trekken)
- Slaan (met een dorsvlegel, stok of zweep naar een haan slaan)
- Kappen (met sabel of degen de kop van de haan of de gans af-kappen)

Een buitenbeentje is het hanendansen. Bij dit spel is de haan alleen de prijs van de wedstrijd.

- Hanendansen

Vogelwerpen: haanknuppelen, gansknuppelen, ganswerpen, haanwerpen

Het spel bestond erin om met een voorwerp naar een dier te werpen met de bedoeling het te doden of te onthoofden. Het was wellicht één van de oudste spelen. Het gebruik komt nu haast niet meer voor. We kennen het alleen door hetgeen men er in de archieven over opschreef.

In een eerste variant smeedt men met een knuppel naar een haan of een gans. In een andere variant scheerde men met een "schele", schalie of met een ander scherp voorwerp, naar een haan om hem zo te onthoofden.

Oudste vermeldingen

In Brugge werd het in 1334-35 al verboden. In de stadsrekeningen van Brugge staan boeten vermeld "*van den ghenen die ter gansen wierpen*". Hetzelfde gebeurde in 1341-64 in Brussel.

In Selwerd wierp men met Vastenavond 1560-63 naar een haan². De paters van het plaatselijk klooster deden mee met het spel.

In Beerse wierp men in 1568 ter gelegenheid van een bruiloft met een stok naar een gans.

In Brussel gooide men in 1522 met een "scheel" naar een gans: "*eene groote scherpe schele oft ijseren instrument daer men de gansen mede werpt*". In de buurt van de steengroeven van Brabant gebruikte men stenen schijfjes of schalies³.

¹ Voor alle duidelijkheid. De dieren worden nu niet meer tijdens deze spelen gedood, dikwijls komt er ook al geen echt dier meer bij te pas.

² F.J. Bakker, P.Th.F.M. Boekholt Het kasboek van Henricus Lontzenius, de laatste abt van het klooster Selwerd, over de jaren 1560-1563, p. Uitgeverij Van Gorcum, 2003, p.77. *In den vastelavent nae 1 haen verwoerden 3 stuver*

³ VAN NYEN, K., De gans in de volksvermaken, Nederlands tijdschrift voor volkskunde, Jg.39, (1934).

Talrijke varianten

Het spel was over gans Europa verspreid.

In Breslau (Polen) smeten de deelnemers met een staaf naar de haan om hem te doden. Wie hem dood wierp kreeg een kruik drank als beloning. Voor iedere worp moesten de deelnemers een kleine som geld betalen¹.

Men kon elders werpen met een ijzeren staaf (Maastricht, 1662 verboden)², met een houten knuppel (Maarland, 1743)³, met een sikkel of hakmes (Remacle)⁴, of een speciaal vervaardigd wapen (Luik, 18de eeuw).

Er zijn ook vermeldingen dat men een scherp voorwerp aan een touw bevestigde en er zo mee zwierde dat de haan of gans onthoofd werd (Mechelen aan de Maas)⁵. Er zijn zelfs plaatsen waar men met een oud pistool naar de nek van het slachtoffer schoot en zo probeerde het hoofd van de romp te scheiden (Oprebais).

Op sommige plaatsen verving men de haan of de gans in de loop van de 19de eeuw door houten stokjes die men moest doorsnijten of afwerpen.

Ook in Duitsland kent men het haanwerpen. Men smiet met eens stuk hout naar de kop van een levende haan in een korf of naar de kop van een haan die ingegraven was en waarvan alleen de kop boven de grond uitstak.

Het spel bleef ook niet alleen tot continentaal Europa beperkt. Ook in Groot-Brittannië was het populair. Het verdween in de 18de eeuw. Men wierp er met speciaal gemaakte stokjes van gelijke afmetingen naar een haan vastgebonden op een schavotje, tot hij dood was.

Dit gebruik kwam duidelijk voor in gans Europa. Nu wordt het niet meer gespeeld.

Hanendans

In sommige streken werd een hanendans uitgevoerd. Dit gebruik zou volgens de overlevering ontstaan zijn omdat het hanenslagen te brutaal was om uitgevoerd te worden door vrouwen. Oorspronkelijk was het een dans die bij boerenbruiloften uitgevoerd werd.

Andere bronnen spreken van een gebruik dat uitgevoerd werd na de oogst. De dagloners werden dan op het hof van de heer uitgenodigd.

¹ GRASSE, J. G. T., Sagenbuch des Preußischen Staates 1-2, Band 2, Glogau 1868/71, S. 184. <http://www.zeno.org/nid/20004946529>

² http://www.mestreechtersterke.nl/pagmestreechvreugerhoofdstuk_3.htm. Bron: Schetsen uit de Geschiedenis van Maastricht en omstreken, geschreven door M. Schoonbrood.

³ H.J.L.M. Boersma, Maarland, Maastricht 2004.

⁴ <http://www.1579.be/decapitation-oie.htm>, LEMPEREUR, F., Nos racines sont ici, La decapitation de l'oie ou du coq, Le Soir, 10.1.1998, <http://archives.lesoir.be/nos-racines-sont-ici-xvi-la-decapitation-de-l-oie-ou-du-t-19980110-Z0EPQH.html>.

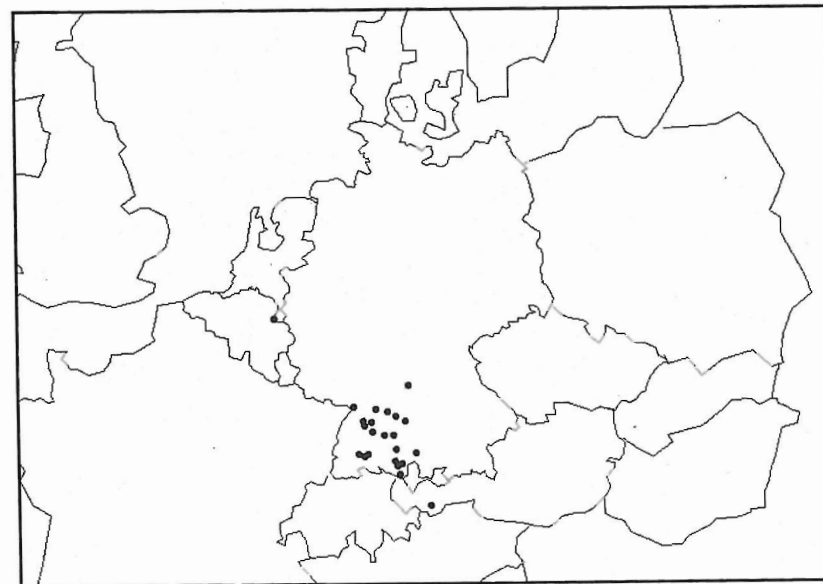
⁵ VAN AUTENBOER, E., Gans en haan in het volksvermaak.

Deze stelde hanen ter beschikking voor een spel waarbij de deelnemers de hanen konden winnen¹.

De hanendans is nu eigenlijk niet meer dan een prijzendspel. De winnaar krijgt een prijs in natura: een haan.

Een aantal koppels danst in een kring rond de dansvloer. Ieder om beurt dansen ze onder een opstelling door. Boven op een paal zit een haan in een versierde kooi. Aan de paal is ook een balk bevestigd. Daaraan wordt een schaal met daarop een glas water of een kruik opgehangen. Op het ogenblik dat het koppel onder de galg doordanst moet de vrouw of de man de partner omhoog duwen zodat hij met zijn hoofd de schaal raakt en de kruik of het glas omduwt. Wie daarin lukt is winnaar. Op sommige plaatsen wint het koppel dat 3 keer het glas kan omduwen zonder zelf nat te worden. De winnaars krijgen de haan dan als prijs.

Een gelijkaardig spel wordt nog wel hanendansen genoemd, maar een schot van een oud pistool met lont bepaalt welk koppel de prijs wint. Wie net voorbij de haan danst als het schot gelost wordt, win de prijs.

Vermeldingen van hanendansen.

Dit gebruik kwam vooral voor in het Zwarte Woud. Op veel plaatsen kennen we het gebruik alleen maar uit oude documenten of boeken. Maar al rond 1920 voerde men de dans in sommige steden opnieuw in (Bad Teinach, Sint-Jakobsfeest) enkel en alleen als attractie. Het is dan ook een

¹ Ittelsburg. Vermeld in een familiechroniek van de familie Meier.

gebruik geworden dat veel door volksdansgroepen uitgevoerd wordt, vooral in toeristische steden en op grote evenementen.

In Lindau organiseert men een heel nieuw evenement, dat traditioneel wel opgevoerd werd op rustige vrijdag. Maar nu heeft men er kunstmatig allerlei symbolische figuren zoals demonen en narren bijgevoegd om meer indruk te maken op de bezoekers. De haan wordt symbolisch opgehangen aan de galg.

Hanendansen werd ook uitgevoerd in de buurt van Odessa (Rusland) waar enkele Duitse kolonies waren¹. Ook in de Elzas werd de dans vroeger uitgevoerd.

Prent uit 1877 met de voorstelling van een traditionele hanendans.

¹ <http://www.rusdeutsch.ru/biblio/files/Gemeinschaft2-2004.pdf>

Hanendans, anno 2010.
De haan zit in een kooi boven de gestreepte paal.

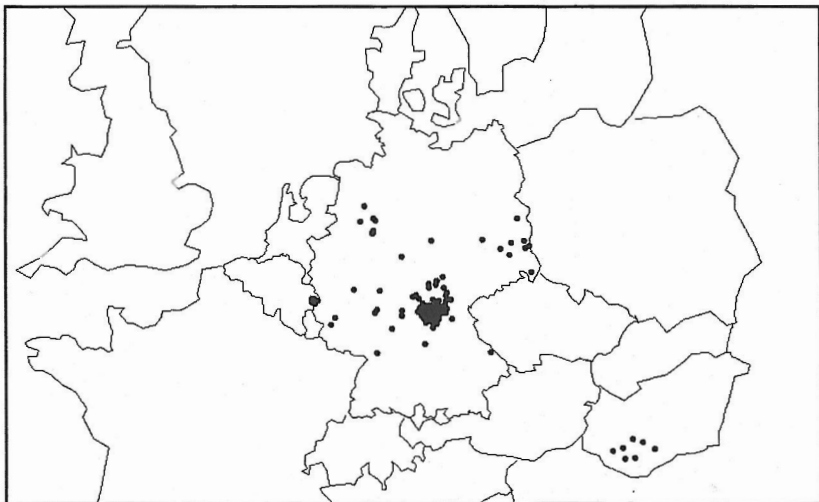
Hanenslagen

Het hanenslagen was duidelijk brutaler dan het hanendansen.

Bij het klassieke spel werd de levende haan in een kuil in de grond gestoken. Daarover zette men een teil of een stenen pot. De spelers, oorspronkelijk alleen mannen, werden geblinddoekt en enkele keren rond hun as gedraaid. Dan moesten ze met een dorsvlegel op zoek naar de haan. Aangemoedigd door de toeschouwers en op aanwijzingen van de supporters konden ze dan enkele keren naar de teil slaan. Er kon naar de haan geslagen worden tot hij dood was.

De winnaar werd uitgeroepen tot "hanenkoning". De hanenkoning koos dan uit de aanwezige meisjes een hanenkoningin.

Bij een vroege vorm van het spel werd een haan op het stoppelveld losgelaten en de dagloners joegen met de dorsvlegel op de haan om hem te doden. Het is dus duidelijk een oogstgebruik. Op sommige plaatsen zette men de haan in het laatste stuk van het veld dat moest gemaaid worden. Met de laatste schoof werd de haan dan gevangen. Het spel wordt al vanaf de 16de eeuw vermeld in archieven¹.

Verspreiding van hanenslagen in Europa.

Vooraf in sommige streken van Duitsland beoefent men het hanenslagen. Het blijkt vooral populair te zijn in Beieren, in de streek rond Bamberg (regio's Opper- en Nederfranken). Het spel wordt ook beoefend in Hongarije, in een gedeelte van het land waar veel Duitse emigranten (Saksen) woonden. Het spel wordt er vermeld vanaf de 16de eeuw². Ook in West-Hongarije was het hanenslagen een Vastenavondgebruik. Een geblinddoekte moest met één slag van zijn sabel proberen van een ingegraven haan het hoofd af te houwen³.

¹ GRASSE, J.G.T., Sagenbuch des Preussischen staates 1-2, bband 2, 1868/71, p. 184

² LUKACS L., Hahnenschlagen in Westungarn Combat de coqs en Hongrie occidentale. Österreichische Zeitschrift für Volkskunde, 1985, vol.88, n1, pp.1-24. Hahnenschlagen und Hahnenschiessen in Ungarn. Acta ethnogr. Acad. Sci. Hung. (1965), 14, nr. 3-4, 277-301. Ook Bulletin signalétique: Sociologie, ethnologie, Volumes 21-22. (Centre national de la recherche scientifique (Fr). Centre de documentation - 1967)

³ LUKACS, L., Hahnenschlagen in Westungarn.

Hanenslagen in Zuid-Hongarije¹.

Hanenslagen is nu meestal een gebruik dat beoefend wordt tijdens de kermis in het najaar. In deze streken blijft het een echt oogstfeest. Zo werd het op sommige plaatsen gespeeld als de laatste schoof van het veld gehaald was. Tegenwoordig is het een klassieke attractie op de jaarlijkse dorpskermis geworden, gewoonlijk in het najaar, na de oogst dus.

Het gebruik is ondertussen moderner geworden. Het spel wordt nu op verschillende manieren gespeeld. In Duitsland is het spel nu vooral bekend als tontoppen. Men moet met een dorsvlegel op een kuip of omgekeerde bloempot slaan. Wie de kuip raakt krijgt een haan als prijs. Soms zit de haan onder de kuip. Op andere plaatsen moest men enkel de teil raken.

In de streek rond Frankfurt noemt men het spel Gickelslagen. Op enkele plaatsen wordt de haan die onder de ton zit nadien opnieuw losgelaten en moet men hem dan met de dorsvlegel nog doden of alleen vangen. Wie hem vangt wordt 2de koning. De koningen krijgen een lauwerkrans van eikenbladeren om. Meestal volgt er nog een drinkfeest of een bal in een feestzaal.

¹ WILD, K., Deutsche Kirmesbräuche in Südungarn.

Haast ieder dorp kent zijn eigen varianten. Zo moet men op sommige plaatsen voor iedere poging een borrel drinken. Op sommige plaatsen werd de haan eerst dronken gevoederd. Soms begrenst men de tijd die men mag slagen, soms begrenst men het aantal slagen dat men mag uitvoeren, soms komen er 2 spelers gelijk op het veld.

Gewoonlijk is het ook een echt dorpsfeest. Een plaatselijke fanfare en de spelers die een grote oogstkrans dragen, openen het feest. Met de feest-optocht trekt men na het spel naar de feesttent¹.

In Sachsenhausen trekt men na het hanenslagen met een treurmars door het dorp, en begraaft men de kermis.

In Eyerhausen voeren meisjes 's zondags het spel uit met een blikken bus. Als de winnares bekend is wordt de echte haan tevoorschijn gehaald en de winnares danst er walsje mee.

In Leutersdorf werd de haan aan een paal gebonden. Men moest met een stok naar de haan slaan.

In de Belgische Oostkantons is het spel bekend als het "kruikslagen". Het wordt er tijdens de kermis gespeeld. Men slaat dan naar een aarden kruik.

Op veel plaatsen is het gebruik nu verdwenen. Vooral in het noorden van Duitsland zijn er enkele plaatsen bekend waar het spel ooit gespeeld werd maar nu verdwenen is. Het valt op dat op deze plaatsen het spel in het voorjaar gespeeld werd: met Driekoningen, met Vastenavond, met Pinksteren of op huwelijksfeesten.

Als huwelijksgebruik werd het spel beoefend enkele weken na de bruiloft als op sommige plaatsen het bruidspaar de jeugd uitnodigde. In 1738 werden sommige spelen zoals hanenslagen in Beieren verboden bij het afhalen van de bruid. Er gebeurden te veel ongelukken. Het spel was toen ook al populair op kermissen.

Met Vastenavond kwam het gebruik vooral in de Duitse streek Beneden-Rijn voor. In Polen in Breslau werd het spel tijdens Vastenavond beoefend door de slagergasten. Zij verkozen zo hun koning².

De inwoners van enkele plaatsen kregen de bijnaam van hanenslagers. Dat is het geval voor Wurm en Müllendorf³.

Het spel evolueerde op veel plaatsen ook tot een louter kinderspel, waarbij er alleen nog maar naar een omgekeerde bloempot geslagen wordt,

waaronder een lekkernij verborgen zit. Het spel wordt veel beoefend tijdens verjaardagsfeestjes en bij grote volksfeesten zoals de "wiesen".

Het spel wordt door kinderen gespeeld in o.a. Selb.

Gansrijden, haanrijden

Een andere variante van het hanenkappen of het ganskappen is het gansrijden of haanrijden.

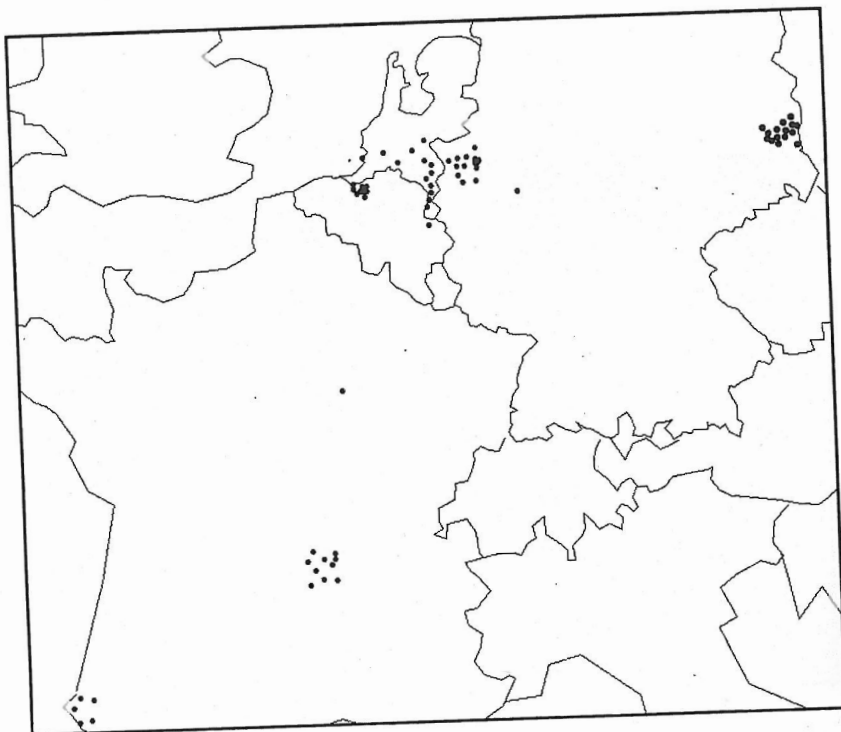
Men rijdt meestal per paard onder een aan haar poten opgehangen gans door. Het is de bedoeling het hoofd van de gans te trekken of te kappen. Soms werd er onder de gans door gevaren of reed men er onder door met een fiets of een stootkar. Op de meeste plaatsen gebruikt men voor deze variant een gans, maar op sommige plaatsen is ook de haan het slachtoffer.

Een overzicht:

¹ <http://www.spreewald-mueschen.de>

² GRASSE, J.G.T.,: Sagenbuch des Preußischen Staates 1-2, Band 2, Glogau 1868/71, S. 184.

³ GILLESSEN, L., Der alten Väter Bräuche: eine volkskundliche Dokumentation aus dem Kreis Heinsberg 2008, Volume 18 van Museumsschriften des Kreises Heinsberg.

Verspreiding van gansrijden en haanrijden.

In de Antwerpse polderdorpen is gansrijden nog steeds een populair volksfeest. Het wordt in de Vastenavondperiode gespeeld. Er bestaan nog gansrijdersverenigingen in Lillo; Stabroek, Hoevenen, Zandvliet, Berendrecht...

In Nederland wordt het nog gespeeld in het Limburgse Grevenbicht. Vroeger bestond het nog in andere dorpen.

In Noordrhein-Westfalen wordt het spel in het voorjaar gespeeld, met Vastenavond of met Pinksteren.

In de buurt van Keulen en Paderborn hing men een gans of een haan op en de jongeren reden onder het slachtoffer door en probeerden de kop af te trekken¹.

In Breslau werd de hals van de gans ingesmeerd met olie. De deelnemers werden met een karretje onder de gans doorgetrokken¹.

¹ Adalbert Kuhn: Sagen, Gebräuche und Märchen aus Westfalen und einigen andern, besonders den angrenzenden Gegenden Norddeutschlands 1-2. Band 2, Leipzig 1859, S. 127.

Ook in Frankrijk zijn er streken bekend waar veel aan gansrijden gedaan werd. Bekend is de streek rond Clermont Ferrand (Champagne) en het Baskenland.

Hahnrupfen in Niederlausits².

Niederlausits is een streek waar veel Sorben leven, d.i. een bevolkingsgroep met Slavische voorouders. De streek strekt zich uit over het oosten van Duitsland en het westen van Polen. De stad Cottbus wordt als het centrum beschouwd. De dorpen rond Cottbus in Duitsland beoefenen het "haneruphen". Men bouwt een poort uit hout, die men versiert met allerlei gierlanden en lauwerkransen. Daaraan hangt men de haan. Van op een paard proberen de ruiters de kop van de haan te trekken. In de meeste dorpen verkiest men ook een 2de en 3de koning, namelijk diege-

¹ Johann Georg Theodor Grässe: Sagenbuch des Preußischen Staates 1-2, Band 2, Glogau 1868/71, S. 184.

<http://www.zeno.org/nid/20004946529>

² © Heimatmuseum Dissen. <http://www.mil.brandenburg.de/sixcms>.

nen die de vleugels van de haan grijpen. De koning kiest geblinddoekt ook zijn oogstkoningin uit de aanwezige dorpsmeisjes¹.

De keuze van een paard lag voor de hand. Hier liggen enkele dorpen die bekend zijn als "paardendorpen". De wedstrijden worden gehouden na de oogst of tijdens de jaarlijkse paardenmarkten. Vroeger gebeurde dat algemeen met een echte haan. Nu gebruiken nog slecht enkele dorpen een echte haan. In andere dorpen slaat men van op een paard naar een houten haan. Die haan kan bv. gedraaid zijn op een grote houten schroef. Door tegen de schroef te slaan draait de haan van de schroef. Ieder jaar organiseert men een wedstrijd tussen de hanenkoningen van de buurt. Er wordt dan een "superkokot" of "superkral" (kral is Sorbisch voor koning, kokot voor haan) gekozen.

Superkokot 2011 in Jänschwalde.

In Roemenië wordt het spel gespeeld in de buurt van Hermannstad. Dit is een streek waar, in Slavisch gebied, in de 13de eeuw Saksen een kolonie stichtten (Siebenburgers).

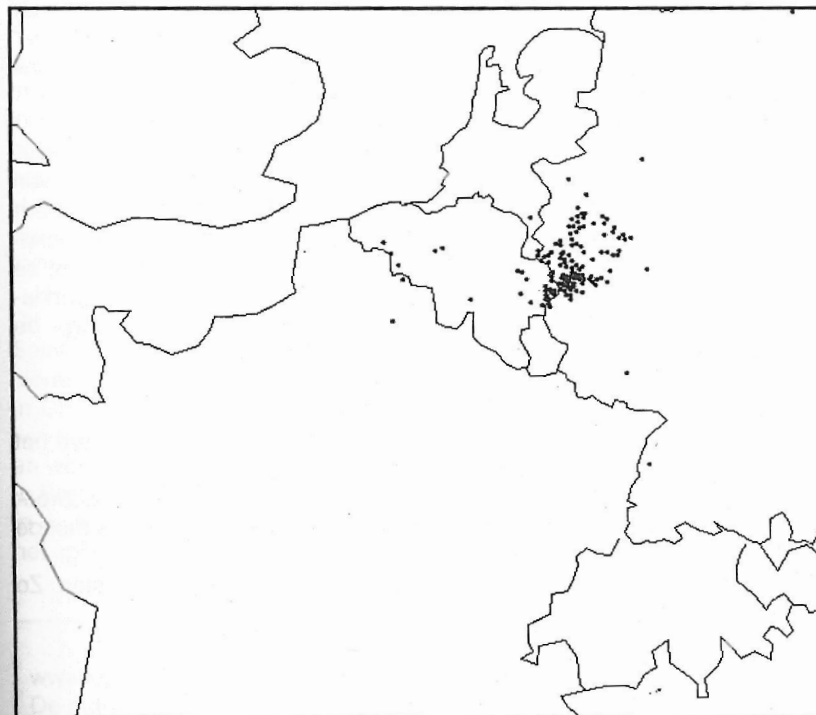
Hanenkappen, ganzenkappen

Een ander spel speelt men met een haan of een gans. Men kapt met een echte of een houten sabel de kop van het dier af.

Het spel is in Olmen goed bekend. De haan wordt in een bodemloze mand gehangen, met zijn hoofd net onder de rand van de mand uit. De spelers worden geblinddoekt en moeten enkele keren om hun as draaien om de richting kwijt te raken. Dan krijgen ze de kans om met een sabel het hoofd van de haan af te hakken. Andere varianten zijn het hanenkappen op een draaiend wiel of het hanenkappen van op een fiets. Al deze varianten komen ook in Olmen voor.

Op sommige plaatsen hing de haan niet in een bodemloze mand, maar zat hij net zoals voor het hanenslagen in de grond, met enkel z'n hoofd boven de grond. Dit gebeurde zo in Zichem.

Hanenkappen kan op verschillende tijdstippen gebeuren: met Vastenavond (zoals in Olmen), met de jaarlijkse kermis of op het schuttersfeest.

Verspreiding van hanenkappen als kermisgebruik.

¹ http://jugenddoebbrick.npage.de/erntefest_14198489.html

Vooraf in de Duitse Eifel en de Belgische Oostkantons wordt hanenkappen nu nog druk beoefend. Het is er het hoogtepunt van de najaarskermis. Dikwijls gebeurt het hanenkappen op de kermismaandag, meestal de laatste dag van de kermis.

Men organiseert dikwijls eerst hanenkappen voor "vermaak" als volksspel. Iedereen die wenst te spelen kan deelnemen, ook de kinderen. Als laatste gebeurt de hanenkap voor de koningstitel. Dikwijls strijden kandidaten van de verschillende verenigingen van het dorp tegen elkaar. De winnaar wordt hanenkoning van het jaar. Hij mag een hanenkoningin kiezen.

Na de hanenkap worden dikwijls de "kermisknoken" begraven, of wordt een "Zacheus-pop" verbrand. Bij het begin van de volgende kermis worden de knoken terug opgegraven en wordt een pop boven het kermisplein gehangen.

Op de meeste plaatsen volgt er 's avonds nog een koningsbal, waar de hanenkoning en de hanenkoningin alle aandacht trekken. De oude koning, die 's zondags tijdens de optocht nog alle eer krijgt, geeft de eerste slag van de hanenkap, hij legt daarmee zijn ambt neer.

Er zijn natuurlijk zoveel plaatselijke verschillen als er dorpen zijn waar het spel beoefend wordt.

Soms moeten de deelnemers voor elke ronde een glaasje sterke drank drinken.

Een speciale plaats nemen de schuttersgilden in Duitsland in. Na de oorlog verboden de grootmachten die Duitsland bezetten het gebruik van wapens. De schuttersgilden konden zo geen traditionele koning meer kiezen. Daarom schakelden ze over op het verkiezen van een "hanenkoning" via hanenkap. Vele schuttersgilden vonden het zo gezellig dat ze nadien buiten hun traditionele koning, een hanenkoning bleven verkiezen. De schutterskoning werd verkozen rond Sacramentsdag, de hanenkoning tijdens de kermis.

In Vlaanderen

In gans ons land vindt men sporen terug van hanenkappen. Zo werd het vroeger gesignaleerd in Boutersem en Ronse.

Uitzonderlijk werd het gebruik met Nieuwjaar beoefend zoals op Broeseind in Neerpelt¹. In Einthout speelde men het spel 's maandags met de jaarlijkse kermis, net zoals in de Oostkantons².

Uitzonderlijk werd het spel zelf gespeeld tijdens moderne wijkfeesten. Zo gebeurde dat te Oud-Turnhout in 1981³.

¹ Het Gengske, 6 (1993), p.25-29.

² Wijkkermissen in Einthout, Laakdalse heemtijdingen, 21, 4 (2006), 4-8.

³ Gazet van Antwerpen, 31.8.1981.

Onze streek is echter vooral bekend voor zijn hanenkappen omstreeks Vastenavond, meestal op de maandag voor Aswoensdag. In de omgeving van Olmen kwam hanenkappen vroeger veel meer voor. Maar het is slechts op enkele plekken blijven bestaan.

In Achtel Rijkvorsel wordt het spel nog steeds gespeeld door de gilde. Dat was ook het geval in Vosselaar, maar daar is het gebruik verdwenen. In onze streek werd het hanenkappen met Vastenavond gesignaleerd in Balen en Meerhout, waar het verder verdwenen is. Meer bekendheid kreeg het spel in Oostham en in Olmen. Meer richting "Hageland" is het spel bekend in Paal, Zichem¹, Schaffen, Rillaar², Aarschot, Herselt. Verder signaleerde men het spel in Steenokkerzeel, Court Saint Etienne, Borgworm, Kalmthout, Viersel, Haacht, Rumst, Kapellen op de Bos, Montenaken.

In al deze plaatsen zijn er speciale hanenkappersverenigingen die met Vastenavond een koning kiezen door middel van hanenkap.

In Brussel werd het spel nog omstreeks 1800 gespeeld op de kleine zavel³.

Het hanenkappen kwam ook veel voor op het feest van Sint-Thomas. Het werd dan gespeeld door de schooljeugd. Dikwijls kwam het spel dan voor met hanenjagen en hennenjagen. Men vernoemt gemeenten als Kontich, Heist, Brecht, Wiekevorst, Booischot en ook ...Olmen.

In Wallonië

In Wallonië was het spel erg in trek in de streek van Doornik. Men verneemt Doornik zelf, Péronne en Chercq. In dit laatste dorp wordt het spel nog steeds beoefend tijdens de jaarlijkse kermis⁴.

Het spel wordt ook vermeld in Trois-Ponts tijdens de kermis en in Lincé en de streek Ourhe-Amblève. Hanenkappen wordt ook vermeld in Rouillon, Hergnies, Wiers, Pérumels

Dit spel was ook in Frankrijk erg verspreid. Men beschrijft het o.a. in Saint Bonnet bij Riom. Hier werd het spel ieder jaar gespeeld door de nieuwe rekruten van het dorp⁵.

In Chateauneuf schonk de heer van het dorp ieder jaar aan de jongeren van het dorp enkele hanen. Wie de kop van de haan trok was de winnaar en won een hoeveelheid wijn.

In Bretagne wordt het spel ook gespeeld¹. In Parijs speelde men het spel in de middeleeuwen tijdens het feest van Sint-Jan. In Frankrijk heet men het spel "cou de l'oie".

¹ www.opzenzichems.be. 28.2.2005

² De autotoerist, jg 33 (1980), p. 531-532.

³ COLLIN DE PLANCHY, J.A.S., Légendes du calendrier, 1863.

⁴ L'avenir, 31.8.2007. Bron Frank Ghislain in Le courrier de Mouscron.

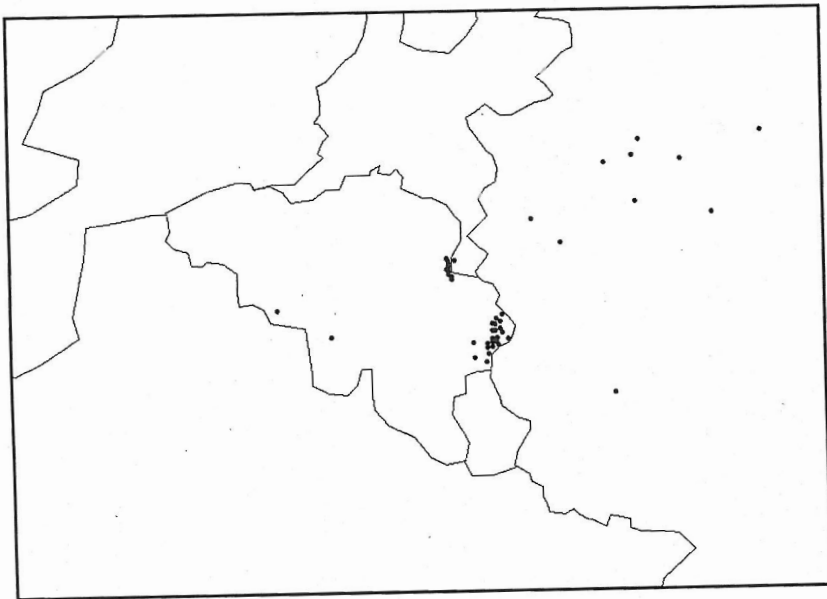
⁵ Le cou de l'oie, L'universel, 1803, p. 88.

In de plaats van een haan worden in de streek van Herve vooral ganzen gebruikt. Maar de streek is dan ook bekend voor zijn ganzen. Ook in de streek van de Beneden-Maas (Visé en Basse-Meuse) komt het voor. Het werd er gespeeld tijdens de dorpskermissen.

Het hanenkappen zou er ingevoerd zijn omdat het oude spel "tírer l'oie" te gevaarlijk was. Vroeger wierp men met een scherp voorwerp naar een opgehangen gans om de nek door te snijden. Dit spel werd te gevaarlijk omdat er veel omstaanders waren. Daarom ging men het hanenkappen invoeren. Met een sabel had men meer controle over het wapen dan met het werpen van een sikkel of een snoeimes.

In Richelle kappen de mannen een gans en de vrouwen een haan. In de Belgische Oostkantons kappen de jonggezellen een gans en de gehuwde mannen een haan.

In Harchies (Henegouwen) graaft men de gans in de grond in met enkel het hoofd er bovenuit. Men kapt dan naar de kop van de gans met een sabel. Het gebruik wordt in ere gehouden door een groep "Huzaren", een vereniging die al van 1816 bestaat. Het spel werd voordien al van 1760 door een andere vereniging ingericht.

Verspreiding van ganzekappen tijdens de kermis.

Alleen maar een spel of moeten we er meer achter zoeken

Over de oorsprong van gebruiken als hanenkappen is al veel geschreven. Eén populaire school laat de oorsprong teruggaan naar oeroude Germaanse of Keltische vruchtbaarheidsrituelen of oogstrituelen. Recentere onderzoekers leggen meer de nadruk op het "spelkarakter" en veronderstellen dat de gebruiken op verschillende plaatsen spontaan ontstonden.

Wellicht ligt het gelijk ergens in het midden.

We kunnen er niet naast kijken dat de haan of de gans en soms de hen dikwijls het lijdend voorwerp waren voor allerlei spelen. Deze dieren worden dikwijls als een symbool gebruikt.

Dikwijls wordt gezegd dat de haan een vruchtbaarheidssymbool is.

-De haan zou de verpersoonlijking zijn van de vruchtbaarheidsgeest. Door hem op de laatste dag van de oogst op het stoppelveld te doden zou men het veld zegenen en vruchtbaarheid voor het volgende jaar verzekeren.

- Men zag in de haan ook de schadelijke oogstgeest die zich in de laatste schoof verschool. Het was de geest die het koren deed groeien, hij moest nu vernietigd worden en door een nieuwe vervangen worden voor de volgende oogst.

- De haan wordt als vruchtbaarheidssymbool gedood zodat hij voor het volgende seizoen kracht kan verzamelen en voor een goede oogst zorgen.

Over het ontstaan van het hanenslagen geeft men weleens de volgende volksere uitleg.

Bij het einde van de oogst doodden de landarbeiders de haan die hen tijdens de voorbije maanden van hard labeur, 's morgens vroeg wakte. 't Was het signaal dat er nu een rustigere tijd aanbrak.

Een andere uitleg is dat er ooit een dronken boer 's morgens vroeg van de dorpskermis kwam, en dat hij met een dorsvlegel de haan doodde die hem uit zijn slaap wakte. Maar per ongeluk raakte hij een aarden teil.

Een merkwaardige verklaring voor de populariteit van hanenkappen wordt ook in de Eifel gegeven. Men zou het hanenkappen daar beoefend hebben tijdens de Franse bezettingstijd. De haan zou het symbool geweest zijn van de bezetter (Gallische haan). Door de hanenkap zou men zijn ongenoegen over de bezetting geuit hebben.

¹ GORINI, P., Jeux et fêtes traditionnels de France et d'Europe.1994, p. 129.

Waarom de haan het moet ontgelden wordt nog in andere verhalen uit de doeken gedaan.

De haan zou gekozen zijn als vergelding voor het verraad van St.- Pieter (die de haan 3 keer liet kraaien en Jezus verloochende):

Een andere stelling over den oorsprong van deze barbaarschheid is, dat het "spel", zijn oorsprong vond in het zoeken naar een slachtoffer dat boeten moest, om aanleiding te hebben gegeven tot de verloochening van Sint Pieter.

Op andere plaatsen moet de haan het ontgelden omdat iemand toch moet boeten voor de uitpattingen van carnaval, kermis of het schuttersfeest.

Ludieker gaat het er in Hergnies aan toe. Daar wordt de haan veroordeeld omdat hij als "haantje op de toren die alles ziet" alle dorpsgeheimen kent en ze niet wil verder vertellen.

In verband met de gebruiken in sommige dorpen ontstonden dikwijls legenden die verwijzen naar rovers, ruiters of huzaren die in het dorp op bezoek waren.

Het gansrijden zou, volgens de overlevering in Wattenscheid, overgenomen zijn van Spaanse soldaten die daar in 1598 en 1599 verbleven. De ingekwartierde Spaanse ruiters oefenden hun behendigheid op het paard met volksspelen uit hun thuisland¹.

In Harchie in Henegouwen gaat het gebruik van ganzenkappen terug tot een geschil tussen de heren van Harchies en van Pommeroeul. Pommeroeul moest ieder jaar een gans betalen aan Harchies.

In Arfeuilles zou het gebruik van het ganzenrijden en ganzenkappen ontstaan zijn in 1789 toen een ruiter in het dorp kwam met de boodschap dat alle privileges van de heren afgeschaft waren door de Franse Revolutie. Tijdens de euforie die daarop volgde kapte hij van op zijn paard naar een opgehangen gans. Hij kwam ieder jaar terug om hetzelfde te doen.

In Saint Ménehault (Champagne) kapte men alle jaren een gans omdat de inwoners in 1652 Loreinse rovers achtervolgden en versloegen. Die rovers hadden enkele buurdorpen geplunderd. Daarom schonken die dorpen ieder jaar een gans aan Saint-Ménahault².

¹ Beschreven door stadsarchivaris E. Schulte in 1925.

² <http://www.france-pittoresque.com/spip.php?article2894>. Tir à l'oie et arrochage des coqs (Champagne) (Revue de folklore Français et de folklore Colonial, 1936.).

Het jaar rond

Het ganse jaar door was er wel in één of andere gemeente een feestdag waar men het spel beoefende: Nieuwjaar, Driekoningen, Vastenavond, vette dinsdag, Pasen en Pinksteren en Sint-Jan of midzomer, zijn tijdstippen waar men dikwijls een spel zoals hanenslagen of hanenkappen speelde.

De meeste feesten met hanen of ganzen gebeurden echter na de oogst, met het oogstfeest of de najaarskermis. Die najaarskermis werd dikwijls op de feestdag van de kerkwijding gehouden. Deze viel op de meeste plaatsen samen met het oogstfeest.

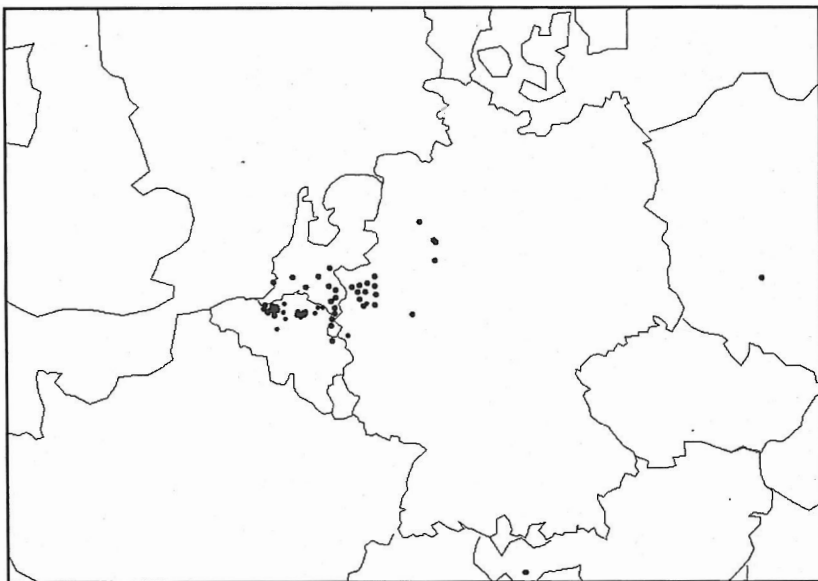
Zowel voor ganzen als hanen zijn er nog speciale feestdagen waarop er gebruiken in verband met deze dieren bestaan en waar wedstrijden met deze dieren dan ook voorkomen.

Voor ganzen is St.- Martinus een speciale feestdag (Visé, Zwitserland).

St.- Gallus is een speciale feestdag voor hanen. De Latijnse naam van haan is gallus. Daarom werd de haan een patroon van het vee. Met Sint-Gallus (16 oktober) sloot ook het boerenjaar af, de beesten moesten dan van de weiden zijn (Zwitserland). Tijdens de markt omstreeks deze periode deed men aan haanslagen (haan verstoopt onder één van de verschillende teilen).

In Bergen verbrandde men oorspronkelijk een haan in een groot vuur tijdens het feest van Sint- Jan. Het werd omwille van het brandgevaar en het brutale karakter vervangen door hanenkappen. De kop werd bewaard als afweermiddel tegen de bliksem. Men riep: "Vive Saint Jean, Vive l'été".

Het valt op dat het gebied waar de feesten tijdens de vasten of rond Vastenavond gebeurden een aaneengesloten gebied vormen in de provincie Antwerpen, Nederlands Limburg en het Noord-westen van Duitsland.

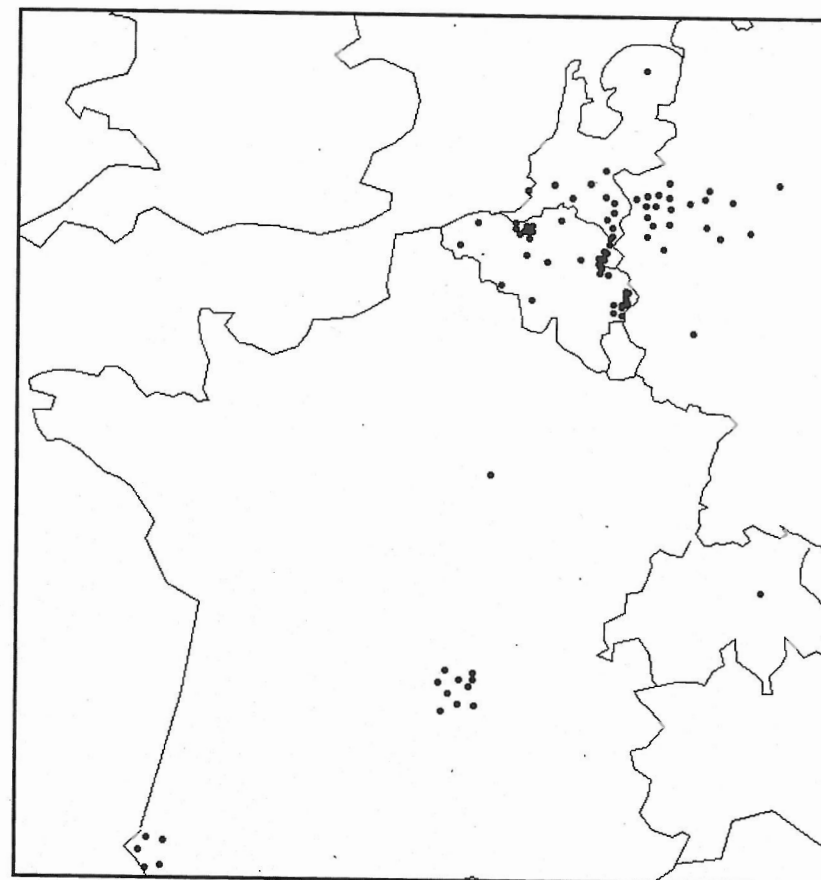

Plaatsen waar de spelen in het voorjaar vooral rond Vastenavond gespeeld werden.

Haan of gans

Op sommige plaatsen koos men voor de gans op andere plaatsen voor een haan. Als er geen speciale aanleiding was om een bepaald dier te gebruiken (St.- Martinus of St.- Gallus) werd de keuze dikwijls bepaald door de beschikbaarheid van het dier. Zo is de gans bijzonder populair in het land van Herve waar veel ganzen gekweekt werden. In noordelijke streken gebruikt men ook meer een gans dan in de zuidelijke streken. In het zuidelijke Frankrijk en Spanje was de gans dan overal weer populair. Op sommige plaatsen scheen de gans iets hoger in aanzien te zijn dan de haan. In Richelle, in het land van Herve, spelen de mannen het spel met een gans, de dag erna mogen de vrouwen het spel spelen met een haan.

In de Belgische Oostkantons kappen de jonggezellen naar een gans en de gehuwden naar een haan.

Plaatsen waar in België en in onze buurlanden spelen met ganzen vermeld werden.

In Olmen is steeds een haan gebruikt voor het hanenkappen, net zoals in het naburige Oostham. Al is er enige twijfel voor Oostham. Een lied dat in Oostham gezongen werd verwijst naar het trekken van een haan of gans

We trokken hem aan 't lijf
Wel met ne man of vijf ...¹

Het lied kan echter ook overgewaaid zijn uit streken waar men het ganzentrekken beoefende.

¹ VER ELST, A., Folkloristische tijdspiegel voor België. p.31.

En de vrouwen

traditioneel werden de spelen uitgevoerd door de mannen. Zo zijn er geen aanwijzingen dat vrouwen het haanwerpen of ganswerpen beoefenden. In Wattenscheid verbood het reglement uitdrukkelijk de deelname van vrouwen aan het gansrijden.

Het hanenslagen was op sommige plaatsen wel voorbehouden voor vrouwen, vooral tijdens bruiloften. Maar omdat vrouwen dit toch wat te gruwelijk vonden zou volgens sommigen de hanendans uitgevonden zijn.

In Selfkant en Tüddern werd er op het einde van de 19de eeuw al een afzonderlijke hanenkap voor vrouwen georganiseerd.¹

Er waren ook plaatsen waar enkel meisjes het spel speelden. Zij speelden het spel op Pinkstermaandag.

Een exclusieve vrouwelijke aangelegenheid. Pinksteren, Lengde 1950.

Tijdens het hanenslagen en hanenkappen tijdens de jaarlijkse kermissen of oogstfeesten was er wel een belangrijke rol weggelegd voor de vrouwen. Eens een hanenkoning gekozen moest hij een koningin kiezen. De jonggezellen kiezen dan een meisje uit de dorpsjeugd, de gehuwden kiezen dan hun vrouw. Op sommige plaatsen moet de koning geblinddoekt

een koningin kiezen uit de dorpsmeisjes die in een kring rond de koning dansen.

In de loop van de laatste 20 jaar nemen vrouwen ook meer en meer deel aan het spel. Op sommige plaatsen waren er speciale hanenkappen of ganstrekterswedstrijden voor vrouwen. Volkshumor was echter nooit ver weg. In Eyerhausen moest de koningin na de verkiezing een walsje dansen met een haan.

In Olmen werd de plaats van de vrouw ook moeilijk veroverd. In de 18de eeuw verzette da pastoor zich al tegen gebruiken tijdens Vastenavond waarbij mannen vrouwenkleren aantrokken en vrouwen mannenkleren. Voor de Tweede Wereldoorlog koos men op Hamse Hoeven al eens een keer een koningin. Pastoor Verbist zou zich daar toen ook tegen verzet hebben, hoewel hij een bewonderaar was van de traditie op zich.

In de loop van de jaren '70 namen meer en meer vrouwen deel aan het Vastenavond en ook aan de hanenkap.

Even was er zelfs contestatie. Een groep vrouwen besloot een eigen vrouwenpartij op te richten. De andere partijen verzetten zich ertegen met als argument dat er in Olmen niet voldoende cafés meer waren om dinsdags na het defilé en de daaropvolgende bezoeken aan de herbergen, de viering per partij te kunnen organiseren.

Organisatie van de wedstrijden

In de dorpen waar de spelen gespeeld worden tijdens de jaarlijkse kermis zijn het dikwijls de verenigingen van het dorp die de spelen organiseren...de brandweer, de voetb ploeg, de turnvereniging, de jonggezellenvereniging (de jeugd). Tijdens het spel strijden de kandidaten van die verenigingen om de titel voor een jaar naar hun groep te krijgen.

Op sommige plaatsen bestaan er speciale hanenkappersverenigingen of ganstrektersverenigingen. In sommige streken strijden clubs van hanenkappers tegen elkaar voor de titel.

Soms is het spel ingericht door "burgerverenigingen" of verenigingen die de oude gebruiken willen bewaren. Noem het maar heemkundige kringen of erfgoedverenigingen.

Soms was het hanenkappen of het hanenslagen enkel een spel dat gespeeld werd zoals andere volkspelen zoals zaklopen, lepellopen enz. Het wordt dan ingericht door bv. scholen tijdens de opendeurdag.

Ook in Olmen was vroeger op sommige plaatsen het hanenkappen één van de volksspelen die met Vastenavond gespeeld werden.

Ingrijpen van de overheid

Zolang deze spelen bestaan greep de overheid al in om ze te regelen.

Het oorspronkelijke spel met levende dieren was dan ook gruwelijk.

Getuigen van de bemoeienissen van de overheid zijn de ordonnanties en richtlijnen die uitgevaardigd werden door verscheidene stadsbesturen.

¹ DÖRING, A., Hahneköppen in Rheinland.

De keure van leper (1287-1300) verbood het ganswerpen al: *Nul me iet-sche as auwes dedans le banlieve d'Ypre, sour XX s* (men zal geen gans slagen binnen de stadsrand van leper op straf van 20 schellingen). Er volgden nog talrijke maatregelen. Men kent er uit de archieven van o.a. Brugge 1334, Brussel 1341, Friesland 1357, Reims 1399, Recklinghausen 1534, Münster 1560.

Het gebruik van levende dieren was op de meeste plaatsen al volledig verboden in het begin van de 19de eeuw. Tussen de 2 wereldoorlogen trad de Belgische overheid op tegen spelen waarbij de haan nog echt dood geknuppeld werd. Hanengevechten en dergelijke werden in België verboden door de wet van 22 maart 1929.

Dikwijls werd het spel verboden om veiligheidsredenen.

Zo lezen we in Biekorf:

"In Dublin werden de hanekappingen verboden, omdat de ommestanders zoo dichte bij den vogel dromden, dat er gevaar voor hun leven bestond wanneer de geblinde moordenaar naar den haan kapte¹."

In Visé werd in 1900 een jonge supporter gekwetst door de slag van een sabel van een geblinddoekte speler. Datzelfde jaar kreeg in een ander gedeelte van Visé iemand de kop van de gans in zijn ogen en viel bewusteloos².

In de late 19de eeuw verzette de overheid zich in het algemeen tegen de ongepaste misbruiken als dansen, alcoholverbruik, ongeregeld langs de straten lopen als bedelaars enz. De overheid voerde met andere woorden een strijd voor meer "beschaving". De gevolgen voor de oude tradities bleven niet uit. Overal dreigden ze te verdwijnen.

Ook de kerk bleef niet achterwege in het verzet:

"Tijdens de zogenaamde kermis is er in verschillende gemeenten een gebruik ontstaan dat men op openbare plaatsen palen opstelt en daar aan levende eenden en ganzen ophangt. Men martelt ze met "knitteln" tot ze een gelukkige worp het dier uit zijn lijden verlost. Zo'n gruwelijk gebruik, is onwaardig aan een volk dat door de leer van de Christelijke moraal de barbaarse ruwheid van het verleden ontgroeid is."

Mensen die aandacht hadden voor tradities en volkskunde hadden hun bedenkingen bij het tegenwerken van deze gebruiken:

Doch daar evenals elders levert de beschaving met de overlevring een strijd, waarvan de uitslag niet twijfelachtig is: want ieder

jaar verliest het programma een of ander van hare belangwekkendste nummers¹.

Sommigen Christelijke aanhangers praatten het hanenkappen goed door te stellen dat het eigenlijk een gebruik was dat spotte met heidense gebruiken:

Die kapping hield verband met spotternij op een vroeger bestaande heidensch gebruik. Ze werd gehouden in den Vastentijd².

De laatste 10 jaar is er ook grote druk om bij de wedstrijden de hanen te vervangen door hanen in kunststof. Dierenrechtenorganisaties vinden dat het niet kan dat dieren speciaal gedood worden voor het organiseren van spelen. In Sevinghausen moest de politie zelfs komen om de gansrijders te beschermen en om het spel te laten doorgaan.

Sommige gemeentebesturen gaven toch een vergunning omdat het sociaal geaccepteerde en getolereerde tradities waren. Dierenrechtenorganisaties stelden dan weer dat alle tradities kunnen veranderen.

De verwijten tussen voorstanders en tegenstanders gaan over en weer. Voorstanders verwijten de tegenstanders dat er andere zaken zijn om zich te bekommeren dan om een dode haan op een kermis bv. de kippengrillen in de winkelcentra en op de markten, de hongersnood in Afrika, de opwarming van de aarde enz.

Tegenstanders gaan zelfs zover om de hanenkappers als fascisten af te schilderen omdat zij "nationalistische gebruiken"–het doden van een Franse haan– blijven cultiveren. Ze beschuldigen de spelers ook van necrofilie.

In sommige streken van Duitsland is het gebruiken van dode dieren voor hanenkappen of ganskappen sindsdien uitdrukkelijk verboden. Onder hun druk werd de levende haan vervangen door een kunststoffen haan. Soms gaat het zover dat het niet meer toegelaten is dat de winnaar van het spel een levende haan wint. In sommige plaatsen wint de winnaar daarom een haan uit de diepvries.

Overal verzetten de organisatoren van de wedstrijden zich tegen de verboden. Op sommige plaatsen richtte vroeger de brandweer of een gesubsidieerde sportvereniging de spelen in. Onder druk van het gemeentebestuur moesten zij hun medewerking stoppen en werden er speciale verenigingen opgericht voor het behoud van tradities.

¹ BAERT, G.P. in Biekorf, 1895, p. 54.

² O.C., Wallonia, 8, 1900.

¹ Henry Rousseau in De Brabantsche Folklore, 1821-1922. I.v.m. het gansschieten in Opperbais.

² BAERT, G.P., in Biekorf, 1895, p. 54.

Andere gemeentebesturen bleven de oude tradities steunen tegen het verzet van actiegroepen in. Men baseert zich dan op het feit dat het om oude tradities gaat, typisch voor het dorp.

Hoe eigenaardig ook, goedgemeende steun van de overheid kan ook een bedreiging voor de oude volksspelen zijn. Als de (financiële) steun van de overheid afhangt van het aantal bezoekers, bestaat het gevaar dat men de oude tradities vlugger inruilt voor nieuwe populaire gebruiken. Massa's toeschouwers naar de spelen lokken en zo de dorpen waar de spelen nog beoefend worden op de toeristische kaart zetten, kan een bedreiging zijn voor het karakter van de feesten.

En in Olmen?

Welke inzichten brengt deze reis langs hanen en ganzen in Europa ons nu bij voor onze Olmense hanenkap. Veronderstel niet te vlug dat deze reis niets met ons erfgod te maken heeft. Door onze lokale gebruiken in te bedden in een groter geheel krijgen we meer inzicht.

Als we de gebruiken in Frankrijk en Spanje even buiten beschouwing laten tekenden zich enkele regio's in Europa af waar één variëteit van spelen met hanen en ganzen meer voorkwamen en typisch voor de streek waren.

Hanendansen was vooral populair in het Zwarte Woud. Hanenslagen gebeurt vooral in Beieren en Midden-Duitsland. Noordrijn-Westfalen en vooral de Eifel is de streek waar hanenkappen gebeurt. In iets noordelijke streken, de provincie Antwerpen, Limburg en het noord-westen van Noordrijn-Westfalen kwam Gansrijden veel voor.

In de gebieden ten noorden van Hasselt werden de spelen vooral in het voorjaar gespeeld, vooral met Vastenavond. In de meer zuidelijke regio's speelde men ze na de oogst, tijdens de najaarskermis.

In onze streek zou men dus eigenlijk ganzenrijden moeten spelen met Vastenavond.

In Olmen en in het algemeen in de Kempen en het Hageland was hanenkappen echter een populair Vastenavondgebruik. In zuidelijke streken, in de Eifel en de streek rond Luik, kwam hanenkappen veel voor tijdens de jaarlijkse kermis. In de tweede helft van de 19de eeuw trokken veel mensen uit onze streek naar de landwerken in Wallonië en naar de Luikse industrie. Men kan zich afvragen of zij deze gebruiken niet mee naar onze streek brachten. Maar het spel wordt bij ons wel gespeeld met Vastenavond, zoals in onze streek populair was.

1912... Een nieuwe fanfare voor Olmen

F. Jennen

In 1912, precies 100 jaar geleden, kreeg de Olmense fanfare "Met Tijd en Vlijt" concurrentie. Er werd een nieuwe fanfare opgericht die als "De Katholieke Strijders" de geschiedenis zou instappen.

Dat stukje Olmense geschiedenis was het gevolg van een toegenomen politieke strijd tussen Katholieken en Liberalen. Deze strijd zorgde voor een verzuiling van het verenigingsleven. Het werd een periode uit de Olmense geschiedenis waar geen enkele van de betrokken partijen later fier over was. Het werd een periode die men in Olmen "de tweedracht" ging noemen.

De ruzie in Olmen kwam er als gevolg van toegenomen politieke spanning in België.

In 1879 had de politieke strijd tussen Liberalen en Katholieken al een hoogtepunt bereikt toen de regering Frère Orban-Van Humbeeck de nieuwe schoolwet invoerde. Deze schoolwet wilde het onderwijs verburgerlijken. De kerk organiseerde een verzetsactie. Die leidde tot een katholiek bewind van 1884 tot aan de Eerste Wereldoorlog.

Hoog op de politieke agenda stonden punten als: godsdienstonderwijs in de neutrale gemeentescholen, gelijke bezoldiging voor lekenleraars en geestelijken in het onderwijs, subsidies aan de scholen en algemeen stemrecht.

Op 8 juni 1911 nam Eerste minister F. Schollaert (Katholieken) ontslag naar aanleiding van een nieuw wetsontwerp over het onderwijs. De staatssubsidies zouden, volgens dit nieuw wetsontwerp, over alle lagere scholen op basis van het aantal leerlingen gelijkmatig verdeeld moeten worden. Dat was niet naar de zin van de niet-kerklike gezinde oppositie. Liberalen en Socialisten tekenden een gemeenschappelijk strijdprogramma.

Op 18 juni 1911 werd de Broqueville uit Mol-Postel tot eerste minister benoemd. Hij behoorde tot de Katholieke Partij. Zijn regering wordt beschouwd als een op sociaal gebied vooruitstrevende regering.